

Микола ТИМОШИК

МІСЦЕВА ПРЕСА ЯК ЧИННИК КОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ДОВОЄННОЇ ДОБИ

Уперше аналізується діяльність місцевої преси крізь призму її пропагандистських акцій, спрямованих на комунізацію та денационалізацію українського села. В основу аналізу взято публікації ніжинської окружної газети «Нове село» та районних газет Чернігівщини – «Червона Носівщина» (Носівка) та «Ударний труд» (Лосинівка) за період від кінця 20-х до кінця 30-х років ХХ століття. У постановці проблеми підкреслюється, що упродовж тривалого часу вивчення історії української преси, що на сьогодні все ще залишається не виораним облогом, здійснювалося за старою, російсько-радянською схемою: передумови заснування того чи іншого часопису, склад редакції, автура, тематична палітра, художньо-технічне оформлення. Натомість поза зором дослідників залишався аналіз причин появи та побутування текстів, зумовлені засновниками видань особливості редакційної політики, вплив журналістських матеріалів не лише на пересічного читача, а й на суспільні процеси, що відбуваються в результаті такого побутування.

Аналіз газетних публікацій здійснюється за такими проблемно-тематичними напрямками газетних пропагандистських кампаній: колгоспне життя, діяльність сільрад, репресії, війна в Іспанії і вибори 1937-го, стахановський рух.

У висновках акцентується увага на тому, що за пропагандистською та організа-торською функціями місцевої партійно-радянської преси стояло прагнення правлячої партії засобами друкованого слова сформувати в українському селі новий тип взаємовідносин, побудований на усупільненні виробництва, ствердженні комуністичної ідеології, нехтуванні в свідомості селян національного, особистісного, приватного, індивідуального.

Серед найпоширеніших засобів для досягнення таких цілей стали: посилення пропагандистських акцій через місцеву пресу; формування активу сількорів із числа місцевих активістів, які за анонімними підписами повідомляли про недоліки господарювання, викривали інакодумців, організували на селі підтримку партійних заходів ідеологічного характеру;

Цілеспрямовані, системні й активні пропагандистські акції місцевої преси, вміло розставлені владою невидимі контролери громадської думки здебільшого із числа анонімних сількорів досягали своїх згубних цілей. Відносини на селі змінилися: люди перестали довіряти одне одному; люди переставали вірити пресі. Село виявилось неспроможним на бунт чи, принаймні, гласний протест. У відповідь на раптові арешти членів громада здебільшого відповіла дружнім мовчанням.

Масована політична риторика, якою місцеві газети зловживали, отримувала не-забаром зворотній ефект: вона поступово викликала в читачів недовіру, насмішку, роздратування. Народжувалася нова радянська мораль: одна – для офіційного вжитку, в тім числі й зі сторінок радянської преси, інша – для домашнього, у вузькому колі людей, яким можна було ще довіритися, не боятися, що тебе огудять, знеславлять,

© Тимошик Микола Степанович – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри видавничої справи та мережевих видань Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.

вкрийють, а то й засудять. Місцева преса поступово ставала чинником комунізації та денационалізації українського села.

Ключові слова: місцева преса, колективізація, колгоспи, сільради, комунікація, денационалізація, газетні кампанії, сільські кореспонденти (сількори), доноси, критичні публікації, репресії.

Постановка проблеми та стан її розробки. Українознавчі аспекти діяльності засобів масової інформації (ЗМІ) досі залишаються на узбіччі наукових студій. Упродовж тривалого часу вивчення історії української преси, що на сьогодні все ще залишається не виораним облогом, здійснювалося за старою, російсько-радянською схемою: передумови заснування того чи іншого часопису, склад редакції, автура, тематична палітра, художньо-технічне оформлення. Натомість поза зором дослідників залишався аналіз причин появи та побутування текстів, зумовлені засновниками видань особливості редакційної політики, вплив журналістських матеріалів не лише на пересічного читача, а й на суспільні процеси, що відбуваються в результаті такого побутування.

Українські дослідники рано відмовилися від вивчення наслідків пропагандистських публікацій у пресі у минулому й тепер, обмежившись узагальненнями лише інформативної функції ЗМІ.

Жодною гранню не осмислена тема ЗМІ як чинника комунізації та денационалізації українського села.

У перелічених вище складниках діяльності ЗМІ бачиться *актуальність теми статті.*

Що стояло за пропагандистською та організаторською функціями місцевої партійно-радянської преси, якими засобами газети досягали своїх цілей у проведенні політики комуністичної влади щодо суцільної колективізації українського села, комунізації та денационалізації свідомості селян, що ставало результатом такого масивного «промивання мізків»? Пошуки відповідей на ці запитання і є *завданням цієї статті.*

Хронологічні межі дослідження – кінець 20-х – 30-ті роки ХХ століття, що обумовлюється початком і кінцем проголошеної правлячою компартією суцільної колективізації українського села.

Об'єктом дослідження стали місцеві газети, що виходили для сільського населення колишньої Ніжинської округи на Чернігівщині: окружна «Нове Село» (Ніжин) та районні «Червона Носівщина» (Носівка), «Ударний труд» (Лосинівка). З огляду на існування в ту пору в областях і окружних, і районних газет автор на означення цього сегменту ЗМІ використовує в статті термін «місцева преса».

З метою чіткості й послідовності викладу дослідженого матеріалу, його аналіз здійснено за такими проблемно-тематичними напрямками:

- колгоспне життя;
- сільрадівське життя;
- репресії;
- війна в Іспанії і вибори 1937-го;
- стахановський рух.

Колгоспне життя

Цю тему можна вважати провідною упродовж усього період від початку створення колгоспів. Особливість її висвітлення в різних газетах полягала у потужному струмені критики стану справ на місцях. На кожне газетне число припадало по кілька гострих, крикливих, дошкульних, викривальних заголовків. Якщо в 20-х – на початку 30-х років цей негатив спрямовувався здебільшого проти куркулів, то від середини 30-х вістря критики концентрувалося довкола безгосподарності, бездіяльності, безвідповідальності в різних сегментах колгоспного виробництва.

Ось дешифрація із тих заголовків, яких легко набрати з кожного газетного числа: «Посівматеріал гине», «Худоба негодована», «Грубо порушують агроправила», «Пустили на самоплив», «Розкрадають хліб», «Згнила картопля», «Кивають один на одного»,

«Доки терпіти неподобство голови». Поширеними були й такі заголовки-шапки: «Сількорівським пером по безгосподарності», «Сількорівським пером про кінський падиж». За умов відсутності внутрішнього ворога (з ним безпощадно розправилися), основним об'єктом критики ставали голови колгоспів, сільських рад, бригадири, інші керівники середньої і низової ланок.

Викриття виявлених недоліків у колгоспах було настільки масштабним і тривалим у часі, що від читання таких матеріалів складалося однозначне враження: йшлося не про згущування фарб «окремими дописувачами в окремих селах», а про приреченість колгоспного руху взагалі, помилковість вибору такої форми господарювання. Пізніше, в 40-ві-50-ті за такі публікації органи ГПУ притягували до відповідальності редакторів і кореспондентів як таких, які «дискредитують і паплюжать радянський спосіб життя», «ллють воду на млин світової буржуазії». Але в епоху, про яку йдеться, така критика поки що була дозволена зверху.

Цілком очевидно, що причина такої картини не в тому, що тодішня українська журналістика не розуміла чи не знала про принцип дотримання оптимального балансу в подачі позитивної і негативної інформації, а в тому, що такою була загальна картина колгоспного життя, побудованою на примусі, неповазі до простої людини, на волюнтаристських, і часто не компетентних, методах керівництва.

За приклад, що переконливо підтверджує висловлені вище тези, може послугувати ось ця стрічка суцільного негативу, подана сількорами з одного села й опублікована на шпальтах «Ударного Труда» упродовж лютого-квітня 1936 року.

У данинському колгоспі ім. Ворошилова при видачі зерна творяться неподобства. Замість видавати на трудодні всім чисте зерно, комірник Подоляко Іван, завгосп Сірик Яків та бригадир Вовкогон чисте зерно беруть собі та ще видають своїм родичам і так близьким, а рядовим колгоспникам – зерно засмічене стоколоском та іншим сміттям. Колгоспники з такого розподілу обурені. *Колгоспник*. (10 лютого).

У колгоспі Ворошилова (с. Даніно) посівматеріал гороху хороняється в зовсім непридатному приміщенні. Його засипали в комору з дірявою підлогою і він висипається на землю. Цей горох кожен день їдять свині та кури і навіть беруть колгоспники. А комірника колгоспу це аж ніяк не турбує. А як голова колгоспу Кошма? Невже теж не помічає? (4 квітня).

У 5-й бригаді данинського колгоспу ім. Шевченка допускають грубе порушення агроправил. 13 квітня 2 га посіяли вручну. Посіви не очистили і не протруїли, поклали в непідготовлений ґрунт. Це – наслідок недоброго керування бригадира Вискірки. Він систематично пиячить і часто зовсім не буває на бригаді. Правління колгоспу тільки спостерігає. *Курочка*. (15 квітня).

У колгоспі ім. Ворошилова (с. Даніно) засіяли рідко, недоброякісно. Голова колгоспу комуніст Кошма каже, що нема часу на контроль. Він замість керувати сівбою сидить собі спокійно вдома: то гусей треба доглянути, то порося кудись забігло, та й город свій треба готувати до посадки. Все це добре, але тов. Кошма забувся, що серпневий пленум ЦК КП(б)У зобов'язав усіх комуністів (в т. ч. Кошму) очолити боротьбу колгоспних мас за високий сталінський урожай. Це треба не забувати. *Перепелиця*. (19 квітня).

У 3-й бригаді колгоспу ім. Ворошилова затягується сівба ранніх зернових.

Бригадир Калюжний часто сидить дома, зовсім не буває в полі і не знає, що там робиться. Сівалка повинна засівати по 6 га в день, а засіває лише 3-4 га, бо підвозки посівматеріалу не організовано. Затягувати сівбу неприпустимо. Управлінню колгоспу треба організувати колгоспників, щоб сівбу ранніх закінчити якнайскоріше. *Роз*. 29 квітня

За таким принципом будувалися всі повідомлення сількорів із місць: на початку конкретний факт безгосподарності з називанням конкретного винного; наприкінці – повчальна мораль або конкретна рекомендація щодо усунення недоліків. Отож

якихось труднощів з підготовки для написання таких матеріалів не було. Слід було мати небайдуже око, бути в тій гушці справ і мати бажання їх оприлюднити.

Чимало таких дописів приходило до редакції з різних сіл. І жоден із них не залишався без уваги районної влади. Ті, що не друкувалися, редакція передавала до відповідних органів при вжиття заходів. Ось редакційне свідчення про це, опубліковане в числі від 9 вересня 1932 року «Червоної Носівщини»: «До всіх робітників. Дописи, що подавалися сількорами на протязі липня-серпня і які не були опублікованими в газеті «Червона Носівщина», вони були направлені до розслідування. Редакція».

Інша річ, що дієвість такої критики нерідко дорівнювала нулю. Причин цьому могло бути кілька.

Перша. Така невтішна ситуація була повальною, і районне начальство не встигало вживати організаційні заходи на потужний потік критичних матеріалів зі сторінок районної преси.

Друга. Місцевих керівників, які пиячили чи відсиджувалися в робочий час удома, чи не могли належно зорганізувати роботу колгоспників, ніким було замінити. Бажаючих «іти в начальство» в селах не було. Цьому «сприяли» повальні їхні репресії в період воєнного комунізму, голод 1932-1933 років та масове розчарування селян колгоспним ладом. Навпаки, немало начальників у селах самі хотіли, аби їх зняли з роботи, позбавили виконання обтяжливого партійного доручення. І таке звільнення свідомо провокували самі.

Яскравий приклад із цього приводу наводиться в сигналі із Шатури «Замість роботи – пиячить». Ідеться про голову Шатурської сільської ради Івана Литвина. Анонімний сількор наводить факт, у реальність якого важко повірити. Та він, очевидно був, раз про нього сповістила районна газета. 18 березня 1932 року цей голова поїхав «гуляти навіть у Данину» (ніби це було за тридев'ять земель. – *М. Т.*). Там «добре напився та ще й з собою взяв 8 відер горілки. На зауваження, що так не можна робити голові сільради, відповів: «Я хочу, щоб мене звільнили» [1].

У тому, що на критичні виступи газети районна влада часто не реагувала, а якщо й реагувала, то бажаних наслідків не було, читач може переконатися із низки критичних матеріалів з тієї ж Данини, які з'явилися на сторінках райгазети упродовж наступного, 1937, року.

Варто звернути увагу на факт розбазарювання державних кредитних грошей. Де вони взялися в селі? Влада ставила завдання неухильного нарощення здачі населенням молока. Добитися цього методом «вичавлювання», яким широко вона користувалася кілька років до того за допомогою присланих на село озброєних загонів на чолі з чекістами, ставало справою безперспективною: в роки голоду в селах було вирізано практично всю худобу і птицю. 1937 рік партія оголосила «роком повної ліквідації безкорівності». Це означало, що в домашньому господарстві кожного колгоспника мала стояти корова, від якої, окрім задоволення власних потреб, селяни мали майже за безцінь здавати молоко тій же державі. Для найбідніших і виділявся державний кредит для придбання телиць або корів. Сума була немала. Лише на Лосинівський район перепало 25000 крб того кредиту. Поділили між селами майже порівну – кожен із трьох данинських колгоспів отримав по одній тисячі карбованців.

Як же розпорядилися тими грошима? Судячи із газетної замітки, – не за призначенням. Замість видати аванс тим родинам, які не мали ні корови, ні теляти (а лише в одному данинському колгоспі ім. Петровського таких було 18), тут... накупляли сала та м'яса. І що вони з ним робили на таку суму? Про це в замітці не написано. Напевне, що частину з'їло начальство, а частину продавали через кооперативну крамницю, аби заробити «навар».

Не кращим шляхом пішли і в Шатурі. Із отриманих на колгосп ім. Блюхера 1800 крб кредитної суми, її поділили лише трьом членам колгоспу, які... корів і не думали купувати. А на що витратили, ніхто не знає [2].

В'їдливі, але багато в чому справедливі гострі критичні сигнали з Данини часто надсилала до Носівки смілива місцева вчителька (чи вчитель?) на загадкове прізвище Поїхало. Ось і в лютому 1937 року цей дописувач назбирав по колгоспу

ім. Петровського напередодні посівної кампанії стільки «жуків», що всі разом вони точно тягнули не на одну статтю з тодішнього Кримінального кодексу. Ось що виходило тоді, коли справу з підготовки посівної пускають нерадиві господарі на самоплив:

- реманент не ремонтований;
- посівматеріал не очищений;
- коні в занедбаному стані – годують лише соломою;
- колгоспне сіно розбазарено, а те, що лишилося, – згноїли;
- скрізь панує кумівство, сімейність;
- ревкомісія **факти злочинницько-хижацького керівництва** правління колгоспу прикриває від колгоспників, бо вони вкупі з ними пиячать;
- з колгоспниками зовсім ніякої політвиховної роботи не проводиться, а заступник директора МТС з політчастини тов. Пехтеров і носа в Данину не показує.

Вістря критики сількор Поїхало спрямувала цього разу чомусь на голову сільської ради Цинковського, резюмуючи таке: «Треба негайно взятися за повсякденне керівництво колгоспом, а не обмежуватись «урочистими роз'їздами» по колгоспах» [3].

Слідом за цим матеріалом ця ж Поїхало у цей же час сигналізує про непорядки і в іншому данинському колгоспі – ім. Шевченка:

- волячі темпи, неповороткість у керівництві;
- добрива не вивозять;
- земля за ланками не закріплена;
- 14 коней виснажені;
- зерно не очищене;
- конюшина погнила зовсім.

Винним у безгосподарності називається все той же голова колгоспу Федоренко, який «на критику абсолютно не реагує».

Голові колгоспу ім. Ворошилова Кошмі дісталось за зрив плану поставки державі м'яса з домашніх господарств: із 180 дворів цього колгоспу посильний внесок зробили лише 95 господарств. На запитання, як бути з таким кричущим відставанням, голова колгоспу Кошма спокійно і не без гумору відповідає: «Відправимо бичка і двох козенят».

Голову колгоспу ім. Шевченка, непотоплюваного Федоренка, «добивав» зі сторінок газети у цей же час ще один анонімний дописувач, що заховався за підписом на ім'я «Бідний». Йшлося про збитки, завдані на свинофермі через все ту ж безгосподарність: свині утримуються в приміщенні без підлоги, по 25 штук у одному загоні разом зі свиноматками. Їх погано годують. З осіннього опоросу вже загинуло 25 поросят. Весняні поросята, яким по сім місяців, схожі на якихось дистрофіків – важать не більше 7 кілограмів [4].

Сільрадівське життя

Із розгортанням суцільної колективізації роль сільських рад у глибинці стала зменшуватися. Питання, якими вони безпосередньо займалися у 20-ті роки (створення комнезамів, державні заготівлі хліба та інших продуктів, земля), поступово переходили до відання колгоспів. Однак у селі все ще залишався індивідуальний сектор, працювала школа, клуб, церква, якими від початку опікувалися або яких контролювали сільради. Ще в їхній компетенції перебували різні податкові збори, якими обкладалося село, державні позики. Одне слово, сільрада, як і раніше, офіційно представляла нову владу на селі в усіх проявах багатогранного життя колгоспної і позаколгоспної громади.

Яким постає обличчя цього представника ленінських більшовиків зі сторінок місцевої преси? Відразу варто зауважити – не вельми позивним. Критичних випадів на адресу працівників сільрад було не менше, ніж проти колгоспів. Зауважимо, що зарплата в цієї категорії сільських службовців була традиційно високою. Зате, казали в селі, відповідальність нервова, а результат непередбачливий. Про який авторитет цієї нової інституції на селі могла йти мова, коли, скажімо, редакція ніжинської окружної газети «Нове Село», аналізуючи роботу посадовців радянської влади в Шатурі, прямо в заголовку дає їм таку оцінку: «Лукава сільрада» [5].

Виходило так, що часто та сільрада (зокрема в Данині) була на замку. Перший сигнал про це, за підписом «Ікс», був опублікований у «Червоній Носівщині» 15 лютого 1932 року. Йшлося про те, що селяни приходять туди здати гроші до каси, але нерідко мусять з ними ж вертатися додому – нікому в сільраді ті гроші прийняти: рахівник Пономаренко все «ліквідує горілку», а секретар Дворський, дивлячись на рахівника, теж не сидить на роботі [6].

Через тиждень (число від 23 лютого) у цій же газеті – нова замітка за підписом «Селянин» про цих же сільрадівських героїв. Щоправда, більше йдеться про Пономаренка, який у цій замітці названий вже секретарем сільради. Коли стрінете десь у селі Пономаренка, діліться досвідом автор замітки, та запитаєте, куди він мандрує, обов'язково отримаєте у відповідь: «Піду до вдовиці пити бурдадим» [7].

Гострі на язик селяни не прощали кинутих начальством слів на вітер. Від часу публікації цієї замітки слово «бурдадим» у селі стало модним. Його й тепер згадують у випадках, коли йдеться про недоброякісну самогонку.

Нарівні з колгоспами сільраду критикували й за те, що стоїть осторонь посівної, яку в 1932 році головні ідеологи країни назвали «третьою більшовицькою».

Що означало «осторонь» і що вимагалось від неї? Виявляється, що «куркульській пропаганді про нереальність плянів сільрада відсічі не дає». А ще за те, що «голова сільської ради Ярина займається хниканням, члени сільради на кутках не роблять, а коли й бувають там, то теж у тон голові хничуть».

Кутками тоді називали 10-ти чи 20-ти хатки, на які було поділено село. За кожним таким кутком був закріплений сільський активіст. Його завданнями було: стежити, інформувати, переконувати, критикувати, вимагати від кожної з тих хат за все те, за що строго питали в голови з району. В тім числі і за «куркульську пропаганду». Автор цієї замітки (підписався псевдонімом «Око») вимагає від райвиконкому та райсільгоспінспекції вжити заходів, щоб «негайно припинити опортуністичні дії Ярини» [8].

У 1932 року Данинська сільська рада фактично провалила виконання державного фінансового плану по культзбору. За даними газети, із встановлених державною для цього села 20000 крб здано було лише 760 крб, що становило всього лиш (курям на сміх) трохи більше трьох відсотків. А з-поміж тих населених пунктів, які мали в цьому питанні такі ж «успіхи» – вічні й незрадливі «антирадянські сателіти» данинців – Носівка, Степові Хутори, Коломійцівка. Ще сильно відставали Мрин, Путотино, Рівчак-Степанівка. А от кого похвалила газета, то це Шатуру, Лихачів, Леонідівку. Втім, данинці тут погоду не робили – план цей у цілому по Носівському району виконано лише на 10 відсотків. Не було жодного села, де б цей показник становив сто відсотків. Навіть «передова» Шатура спромоглася на 35 [9].

Провал фінплану з культзбору – то ще не було великим «гріхом» сільради. Інша справа, коли громада не справлялася із завданнями реалізації позики державі. Це питання контролювалося жорстко і за невиконання цього плану керівники на місцях суворо каралися. Насправді внутрішня позика держави, що розпочалася в СРСР з 1922 року (незбаром після відмови центрального більшовицького уряду платити західним державам борги царської Росії), була суцям прокляттям для обідруваних від початку тією ж державною селян. Адже в селі вже всі знали, що то просте викачування і так порожніх власних гаманців. Чому? Бо хоч та позика бралася під нібито гарантоване повернення держави з процентом через два, а то й 20 років, на практиці виходило, що такого повернення фактично не було. Виплати здійснювалися переважно у формі ефемерних вигравів на самі ж облігації. Якщо у 20-х роках короткострокові чи довгострокові державні позики в населення носили добровільно-примусовий характер, то від початку 30-х років – просто примусовий. Механізм цей у селі був запущений так: кожен колгоспник приневолений був щороку оформити через сільраду індивідуальну позика на розмір місячної заробітної плати, яка потім щомісячно вираховувалася із зарплати. Виходило, що один місяць на рік кожний дорослий безкоштовно працював на державу.

Цілком зрозуміло, що селяни цей накинута на їхні плечі тягар загальної і хронічної заборгованості держави виконували вкрай неохоче. На 1932 рік завдання

реалізації позики по Данинській сільраді становило суму 22000 крб. Проте за півроку тут «наскребли» з людей лиш 120 крб. У Шатурі ж цього разу – ще жодної копійки, хоч план їм довели аж на 16000 крб. Зрозуміло, що центральна влада через місцеві газети починала шарпати відстаючих.

Село Данина «Червона Носівщина» в особі її сількора за підписом «Зацікавленийий» у цьому провальному питанні критикувала так: «Замість того, що взятися по-більшовицьки реалізувати, наш актив пиячить. Горе мої п'яниці: Федоренко П., Калюжний О., Пономаренко К., Дворський В. – киньте пиячити та візьміться по вдарному реалізувати позику». Сількор цей, окрім огульної критики і вже звичного звинувачування сільського активу в пиятиці (звернімо увагу на панібратсько-зневажливе «горе мої п'яниці»), подає й окремі подробиці, що засвідчують, що він був дуже наближеним до цього активу, добре знав про життя кожного: «Голова сільської Ради, замість реалізації позики зібрався й поїхав на базар корову продавати». Закінчується цей матеріал революційним заклик до ні до кого: «Потрібно це опортуністичне болото розбити й приступити до справжньої більшовицької реалізації «4-го вивершеного» (вивершений – так тоді називався передостанній рік більшовицької п'ятирічки. – М. Т.) [10].

У 30-х роках такі бравурні вказівки й заклики вже не спрацьовували. Селяни тоді ще добре пам'ятали за пропагандистську кампанія з нав'язування облігацій державного займу, яку потужно провела в 1928 році редакція ніжинської окружної газети «Нове Село». Її організатори віднайшли в селі Талалаївці селянина Гната Суда, який за певні обіцянки влади погодився продати свої воли й рівно на ту суму ж накупив облігацій. Газета тут же розписала про цей патріотичний вчинок, закликавши інших підтримати такий цінний почин. Відтоді ця акція штучно роздмухувалася зі сторінок преси. Вкрай потрібні були послідовники, аби підігрітий інтерес до теми не спадав. Цього разу його знайшли у Монастирищі. 2 березня того ж року черговий випуск «Нового Села» виходить із таким великим заголовком-шапкою: «Павло Тютюнник із села Монастирища йде за прикладом Гната Суда:

«Я продаю корову й купую облігації!»

Сам заклик Павла Тютюнника поданий у формі закличної листівки, написаної в стилі революційних років:

«Товаріщі! Правильно зробив селянин із Талалаївки, що віддав воли за свої облігації. Він свідомо поставився до позики. Радянська влада зробила Суда хазяїном і він тепер, маючи змогу, позичає їй гроші. Я вітаю Суда і йду за його прикладом – продаю корову і купую облігації позики. Хай живе і шириться селянська позика!».

Ще про один випадок розбазарювання грошей у Данині, які мали бути здані як державна позика, повідомив «Ударний Труд» заміткою свого сількора «Колгоспник» у серпні 1938 року. Уповноваженим від сільської ради зі збору від населення цієї позики був тодішній бригадир шляхової бригади «товариш Шимко» (так у газеті – М. Т.). 26 липня касир колгоспу передав цьому поважному в селі чоловіку 244 крб. стягнутих із зарплат колгоспників для здачі по через сільську ощадкасу до державного банку – район у чергове нагадував про зрив плану. Однак Шимко в касу здав 220 крб, а 24 крб, як стверджує сількор, пропив. Хіба може бути в Данині справедливість, запитує наприкінці автор допису, якщо людські гроші привласнює начальник, який до того ж є голова сільського суду? [11].

Насамкінець – про іншу ділянку, яку, на думку редакції, погано контролювала тодішня сільрада: робота листонош. Упродовж усіх радянських років партія тримала на суворому контролі доставку комуністичних газет і журналів до передплатників. Директивно забезпечувалося виконання головного завдання: у містах газети мали бути вкладені у поштові скриньки городян до дев'ятої години ранку, в селах – до обіду. У Данині ж 1937-го цієї партійної вимоги не дотримувалися: газети та листи доставляли до домівок селян о шостій-сьомій вечора, а бували випадки, що й на другий день. Звертаючи увагу на цей «прокол» сільради і райвідділу зв'язку, допи-

сучач Федій називає в газеті прізвища двох листонош Вакуленко та Яловського, які «халатно ставляться до виконання своїх обов'язків» [12].

Коротким коментарем до цієї замітки може бути згадка про нинішню ситуацію із доставкою періодики. Вона є не просто гіршою в порівнянні із практикою радянської пошти майже 80-літньої давності, а просто ганебною для Української держави. Для прикладу, до поштових скриньок киян столичні листоноші доносять пошту після обіду, а в селах – лиш двічі на тиждень.

Репресії на верхах

Юне покоління українців зі шкільних підручників нової доби добре знає про особливу чорну смугу в більшовицькій історії України, яка припадає на зловісні 30-ті роки. Не встигли українці отямитися від насильницької колективізації, грубих і нічим не виправданих перегинів партії в кампанії з розкуркулення, голодомору 1933-го, як незабаром до їхніх домівок посунула нова хвиля терору, залякування, нещадного викриття.

Наставав плавний перехід від кількарічної боротьби з куркульством до боротьби з іншими, явними і вигаданими, ворогами радянської влади – спочатку на верхах, а згодом і на низах. Інспіроване сталінською верхівкою вбивство 1 грудня 1934 року керівника ленінградських комуністів Сергія Кірова слугувало, таким чином, сигналом для нового кола репресій.

У серпні 1936 року багато центральних, обласних та районних газет СРСР передрукують передову статтю московського журналу «Комуніст» про успішне завершення судового процесу над троцькістсько-зінов'євським блоком. Лосинівський «Ударний Труд» у числі від 28 серпня обійшовся короткою цитатою з цієї передової, але набраної на півшпальги шрифтом особливо великого розміру: «Вимогу народу виконано – ворогів розстріляно. Головні сили мерзенного троцькістсько-зінов'євського блоку, скерованого проти волі й частя робітників і селян – розтрошені, але рештки ворога живуть і діють. Подесятирєнна пильність вимагається від кожного члена КП(б)У, від кожного робітника, колгоспника, інтелігента».

Утім, редакція не випадково почала першу шпальгу з такої цитати. Адже всі без винятку публікації цього числа були присвячені нагнітанням воістину всенародної істерії довкола цього факту в масштабах окремо взятого району. Ось підтвердження цієї думки. Перша шпальга – оглядова стаття про те, як трудящі СРСР «одностайно сприйняли цей вирок». Тут здебільшого – репортажі із заводів і фабрик. Поряд ще один московський матеріал з назвою «Вирок над троцькістсько-зінов'євською бандою виконано». Друга шпальга накрита шапкою: «Селькори вітають найвищий вирок суду» і переповнена політичною тріскотною стаття «Ми ще міцніше згуртуємося навколо нашої партії і її вождя товариша Сталіна».

Звернемо увагу на третю шпальгу з добіркою так званих листів від хліборобів району. Тут привертає увагу матеріал «Вирок мільйонів мас» – і за розміром, і за незвичною для сучасних газетних текстів лексикою самих сільських трудящих, конкретно – колгоспників села Шатури.

Цей текст вартує того, щоб його оживити із ніким не відритої досі газетної підшивки, як унікальний документ доби, що назавжди відійшла в небуття. Але відійшла, на превеликий жаль, не пізнаною, не осмисленою нашими сучасниками:

Великий гнів охопив нас, коли ми дізналися про підлу роботу троцькістсько-зінов'євської наволочі. Ми слали прокляття цим собакам, які оскаженіли від люті за наші успіхи, за наше радісне життя і намагалися зірвати справу будівництва соціалізму, намагалися потопити в крові здобутки великого Жовтня.

Смерті і тільки смерті ми вимагали кровожадним гадам, яким удалося взяти від нас одного з славних соратників Сталіна – Сергія Мироновича Кірова, як намагалися відняти в нас нашого батька, друга і вчителя великого Сталіна.

Напевне в кожного, хто читатиме цей текст, виникатиме запитання: чи можна

припустити, щоб таке страхіття писали самі колгоспники? Чи знали вони в ту пору, хто такі ті «наволочі» Троцький і Зінов'єв? І чи був їм таким дорогий Сергій Кіров? І чи насправді так вони любили «батька всіх радянських народів товариша Сталіна»? І про які успіхи та радісне життя можна було говорити тоді, коли в селі вимирали в 1933-му цілими родинами? Безумовно, що відповідь на всі чотири запитання може бути однозначною: «Ні». Але ж під матеріалом стоїть підпис: «За дорученням колгоспників колгоспу «Нове життя» с. Шатури – Чайковський, Романченко, Титаренко, Романченко». Так, ідеться про двох Романченків без ініціалів. Тоді це було віянням часу – називати людей на прізвища без імен, інколи з додаванням товариш.

Безумовно, що цей текст селяни не тільки не писали, а й не бачили його в очі до публікації в газеті. За них це від початку існування таких газет робили партійно-ідеологічні працівники: або секретарі місцевих парторганізацій, або, коли тема архіважлива, райкому чи редакції газети, прагнучи недоладно заземляти лексику до рівня грамотності ви вихованості мовця «крутою» лексикою на шталт *наволочі, собаки*. Тільки ті кабінетні працівники навряд чи розуміли, що навіть в атеїстичні радянські роки простий трудівник був переважно віруючим, а значить, ніколи не міг радіти зі смерті – навіть ворога, і ніколи не здатен був прилюдно проклинати – навіть ворога. Бо це осуджується в десяти основних заповідях Божих, які ці люди знали напам'ять ще змалку.

Владі потрібна була картинка, зразок для наслідування. Цим насаджувалася думка, що в країні все гаразд, що народ цілковито підтримує політику партії і щасливий жити в країні Рад. Ще такі пропагандистські матеріали потрібні були для мобілізації трудящих на нові трудові рекорди. Не випадково і цей схвальний відгук шатурських колгоспників на рішення суду про розстріл 14-ти представників з вищого керівного ешелону, як ворогів радянської влади, закінчується зобов'язувальними словами: «Ми ще тісніше об'єднаємося довкола нашого любимого товариша Сталіна. Ми зобов'язуємося якнайкраще провести сівбу озимих і виконати всі зобов'язання перед державною, ми будемо ще краще працювати, щоб було нам ще краще і веселіше жити».

Не буде перебільшенням ствердити, що подібна політична риторика, якою в ті часи газети безсовісно зловживали, отримувала незабаром зворотній ефект: вона викликала недовіру, насмішку, роздратування. Народжувалася нова радянська мораль: одна – для офіційного вжитку, в тім числі й зі сторінок радянської преси, інша – для домашнього, у вузькому колі людей, яким можна було ще довіритися, не боятися, що тебе викриють, огудять, знеславлять. Одним словом, «закладуть».

Збита нашвидкуруч «із чужого плеча» агітка, про яку ідеться, була насправді фальшивою. Як фальшивою і нереальною була вкладена до тексту так звана обіцянка шатурських колгоспників «якнайкраще провести сівбу озимих і виконати всі зобов'язання перед державною».

Довести це нескладно, порівнявши її з іншою публікацією із Шатури, яка з'явилася в цій же газеті буквально наступного числа – за 4 вересня. У замітці «У нас працюють не дружно» анонімний «Комсомолец» ділиться думками про погано організовані жнива в шатурському колгоспі ім. Блюхера:

«Щоб успішно провести обмолот хлібів, треба, аби молотарка працювала від зорі до зорі. А от у нас цього якраз і немає. Деякі колгоспники на роботу виходять у 9-10 ранку. А дехто, як Литвин Йовхим, часто появляється біля молотарки в 11-12 годин. Мало того, цей ледар намагається й інших підбити на те, щоб і вони виходили пізно. Говорить: «Що нам спішуть? Робота не вовк, в ліс не втече»...

Тут зримо проглядається розбіжність слова і діла в реальній радянській журналістиці.

Організований партійними ідеологами так званий всенародний осуд справи Троцького-Зінов'єва, кампанія шельмування ворогів радянської влади зі сторінок місцевої преси тим не завершувалася. У січні 1937 року починається новий етап її, пов'язаний із викриттям ще однієї паралельної групи вигаданих ворогів – так званого

запасного центру троцькістів. «Ударний Труд» 28 січня вміщує обвинувальний висновок у справі Пятакова, Редека, Сокольникової, Серебрякова та інших обвинувачених у зраді Батьківщини, диверсіях, шкідництві й підготовці терористичних актів.

У цьому ж числі подаються заготовлені наперед тексти із сіл, де влада наспіх організувала показові для преси збори колгоспників. Рясну добірку редакція представляє таким набором ідеологічної лексики: «Великий гнів і обурення охопили всіх трудящих нашого району. По всіх колгоспах, підприємствах, установах відбуваються збори і мітинги. Виступи трудящих перейняті почуттям великої зневаги і презирства до мерзенних негідників, підлих зрадників батьківщини...»

Звернемо увагу на матеріал цієї добірки, що організований з Данини. Публікація називається «Знищити троцькістську свору наймитів фашизму»: «На зборах колгоспу ім. Шевченка (с. Даніно) всі колгоспники одностайно ухвалили: вимагаємо від пролетарського суду стерти з лица землі контрреволюційну банду, яка посягла на життя серця нашої батьківщини – вождів партії і уряду Сталіна, Молотова, Ворошилова, Кагановича, Орджонікідзе, Косіора, Постишева... і намагалася відновити капіталізм у нашій країні. У відповідь на мерзенні підступи троцькістської банди, збори зобов'язалися ще ширше розгорнути стахановський рух, ударну підготовку до весняної посівної кампанії і в 1937 році, останньому році п'ятирічки, дати ще більші показники по урожайності і зміцненню колгоспного соціалістичного господарства» [13].

І знову ж від написаного віє фальшо. Навіть якби й захотіти, то повірити в правдивість написаного неможливо. Село, яке традиційно упродовж років критикується зі сторінок цієї ж газети як куркульське, опортуністичне, непокірне владі, як хронічно відстає з усіх показників здачі державних заготівель, раптом постає з цієї публікації як таке, що монолітно й беззастережно схвалює політику партії і готове виконати будь-які її вказівки.

У цю акцію були втягнені навіть діти. Їх уже змалку вчили не думати, а сліпо вірити й беззастережно підкорятися ідеологічному ідолу. А ще – спонукали, як і дорослих, до ненависті й проклять. Ось текст, який нібито написали піонери: «Ми, піонери та учні Червоно-Колодязької школи, висловлюємо гнів, прокляття підлим ворогам народу – Пятакову, Радеку, Сокольникової та іншим реставраторам капіталізму й опортунізму, які хотіли продати нашу квітучу батьківщину німецькому фашизму. Ми з гордістю вітаємо вирок пролетарського суду і висловлюємо своє піонерське спасибі славним чекістам – органам НКВС, які вчасно викрили ворогів народу. Наше завдання – краще вчитися...» [14].

Війна в Іспанії і вибори 1937-го

Неухильно виконуючи ленінську настанову про те, що газета має бути не лише колективним агітатором, пропагандистом, а й організатором, «Ударний Труд» розгортає на своїх сторінках акцію збору коштів на допомогу комуністам Іспанії в їхній збройній боротьбі з фашистським урядом. Як відомо, у тій війні брали активну участь радянські добровольці. Цей рух протегувала більшовицька партія, вбачаючи в цьому один із своєчасних чинників реалізації своїх програмних намірів на міжнародній арені – роздмухування пожежі світової соціалістичної революції.

Місцеві газети краю передруковують передову московської газети «Правда» від 17 жовтня 1937 року, в якій міститься заклик до повсюдної організації матеріальної допомоги іспанським комуністам. Й на цю ініціативу партії тут рясно «посипалися» організовані редакцією листи-підтримки з місць. Так піонери Данинської неповної школи, «обговоривши за зборах кожного піонерзагону питання допомоги радянських дітей іспанським матерям і дітям, чоловіки і батьки яких борються проти озвірілих фашистів за свою демократичну республіку, увалили провести збір коштів у фонд допомоги». Зібравши в час цієї акції 45 крб, юні данинці через газету закликали всіх дітей і школярів району, своїх батьків «вище піднести справу нашої радянської солідарності – більше допомоги іспанському народу». Це звернення підписали піонери П. Шимко, Я. Дворський, М. Нишпор, У. Дідик.

У цьому ж числі повідомляється, що учениця 3 класу Леонідівської школи Маня Хоменко підхопила заклик учня 3 класу Лосинівської школи М. Лаврінця, який уже вніс 10 крб. Маня теж внесла цю суму і закликає зробити це інших.

Тепер про те, як місцеві газети висвітлювали «виборчу справу».

27 жовтня 1937 року почалося «всенародне» висунення кандидатів у депутати до Верховної Ради СРСР до виборів, які були призначені на 12 грудня. Передвиборчі збори, за задумом комуністів, мали стати «новою могутньою демонстрацією згуртованості трудящих навколо більшовицької партії, Ленінського ЦК і товариша Сталіна». Це – цитата однієї з передовиць лосинівської газети. Від цієї пори зі шпальт різних газет нескінченним потоком на радянського читача спрямовуватиметься далека від правди ідеологічна риторика про так звану монолітну єдність непорушного блоку комуністів і безпартійних, яка набагато літ уперед, аж до розвалу СРСР, стане незамінним атрибутом радянської пропаганди. Вірити їй з роками ставало все менше людей.

Перші шпальти «районк» відтоді чи не кожного числа ряснітимуть заголовками-шапками на кшталт «Товариш Сталін – перший депутат всіх народів великого Радянського Союзу», «Сталін – наше серце, наше щастя, наш прапор, наша надія!»

Друкується постанова Лосинівського райвиконкому про утворення виборчих дільниць у районі. Зазвичай у більших селах їх було кілька. Скажімо, в Лосинівці три, у Данині, Галиці, Макіївці, Яхнівці по дві. В інших селах – по одній. Виборчі дільниці спеціально прикрашають та оформлюють відповідними ідеологічними лозунгами. Перша Данинська виборча дільниця включала всю територію колгоспу ім. Шевченка і містилася в приміщенні контори. Друга – включала території колгоспів ім. Ворошилова та ім. Петровського і містилася в приміщенні школи.

У наступному числі від 29 жовтня під заголовком-шапкою на першій шпальті «Найкращих своїх синів, до кінця відданих справі Леніна-Сталіна, намічає великий радянський народ кандидатами у депутати до Верховної Ради СРСР» та портретом Сталіна вміщуються репортажі із мітингів, що повсюдно організовувалися в селах.

Саме з цієї публікації стає зрозуміло, що на зміну такій давній формі демократичного волевиявлення громади як сход села, до якого селяни вже звикли, влада впровадила цілковиту іншу за формою і змістом – мітинг. Тут ніякої гри в демократію не передбачалося. Після озвучення директивних вказівок зверху надавали слово двом-трьох заздалегідь підготовленим, обов'язково перевіреним і надійним з політичного погляду, виступаючим. Часто їм просто вручали вже написані кимось тексти, які слід було озвучити. Саме такі тексти потім і відтворювалися на сторінках газети.

Ось тези із мітингу в Данині, про який широко розповіла газета в цьому числі:

- колгоспники цілком схвалюють і вітають ініціативу робітників, інженерів та інтелігенції Сталінської виборчої округи, а також робітників підприємств Києва, Харкова та інших міст, що висунули кандидатуру до Верховної Ради того, «хто зігриває серця мільйонів трудящих своїм піклуванням про людину, хто дав всім щасливе і радісне життя, з чим ім'ям зв'язані всі перемоги, чие ім'я найдорожче для всіх трудящих – рідного й любимого Сталіна» (і це всього лиш через чотири роки голодомору. – **М. Т.**);

- колгоспники заявили, що ще тісніше згуртуються навколо комуністичної партії і вождя всіх трудящих т. Сталіна;

- колгоспники зобов'язалися до 20-річчя Жовтня виконати всі державні зобов'язання провести розрахунки як натурою, так і грошима та до 30 жовтня повністю відправити буряки на пункт.

Під цієї публікацією стоять підписи членів президії цього мітингу в Данині: Сардак, Подолянко, Дьогтяр [16].

Знову ж редакція цієї газети видає себе в тому, що формально відноситься до організації підготовки подібних публікацій. Не пройшло й трьох тижнів, як вона вміщує традиційний уже для данинців розгромний матеріал про незадовільну підготовку до виборів у Данині: серед колгоспників не організовано навіть вивчення положення про вибори та Сталінської Конституції; ніякої уваги не це не звертає голова дільничної виборчої комісії тов. Цинковський [17].

Стахановський рух як чинник активізації пропагандистської функції газети

Влада всіляко намагалася поправити ситуацію в колгоспах. Досі застосовувані заходи (висилка на місця уповноважених, чистки колгоспів, відкриті суди найбільш злісним порушникам, зняття з роботи голів колгоспів, масована критика зі сторінок районної газети тощо) бажаних наслідків не давали. Цілком очевидно, що потрібний був якийсь позитив, орієнтир для наслідування. Таким на середину 30-х років виявився стахановський рух по всьому СРСР та розрекламована через пресу ідеологічна акція із його розгортання в колгоспах.

Варто бодай коротко сказати за це маловідоме і вже призабуте історичне явище, про яке в ту добу багато говорили і в чернігівських селах.

1 вересня 1935 року всі транслятори московського радіо піднесеним голосом диктора передавали сенсаційну новину: звичайний шахтар із луганського міста Ірмине Стаханов установив рекорд із видобутку вугілля: за норми на одного забійника сім тонн від видав за одну зміну на гора 102 тонни вугілля. Прості люди в місті і селі, слухаючи ту інформацію й захоплюючись таким трудовим подвигом шахтаря, не могли й підозрювати, що той рекордний показник був спланований завчасно, що він робився не однією людиною, а кількома членами бригади, що для цього було спеціально обладнане освітлення в шахті, організовано безперервне вивезення породи. Втім, за вказівкою високопоставлених ідеологів усе добуте вугілля в час тієї акції було приписане одному виконавцеві, а сам факт створення нового героя нового часу правляча партія вирішила використати для розгортання в країні пропагандистської кампанії, яка увійшла в історію як *стахановський рух* [18].

До речі, справжнє ім'я Стаханова до встановлення того рекорду було Андрій. Однак, Олексієм його «перехрестила» найголовніша газета країни рад «Правда». А сталося це за таких обставин. Відразу за радіоповідомленням про новий виробничий рекорд, на запит Москви до редакції газети «Правда» із луганського шахтоуправління надійшла листом коротка біографічна довідка про А. Стаханова. Ініціал А. не був розшифрований, і журналісти «Правды», не маючи надійного телефонного зв'язку, взялися це зробити на власний розсуд – в газетному номері новий всесоюзний герой був іменований як Олексій Стаханов. Після публікації з'ясувалося, що з вини журналістів сталася прикра помилка. Це дійшло й до Сталіна. Втім, той владним тоном виніс такий вирок: «Газета «Правда» помилятися не може». Таким чином, за вказівкою генсека товаришу Стаханову було видано новий паспорт з новим ім'ям – Олексій.

Після зустрічі в Кремлі товариша Сталіна із продовжувачами справи Стаханова в промисловому секторі черга дійшла й до села. Центр вимагав від місцевих партійних комітетів постійної інформації про хід розгортання стахановського руху в колгоспному виробництві.

Як не дивно, але приводом для розгортання стахановського руху в селах Новосибірського району послужив... скандал довкола молодої й енергійної колгоспниці із Шатури Варвари Кичко.

Усе почалося з особистого конфлікту Варвари і бригадира місцевого колгоспу ім. Блюхера Дмитра Динника. Той, цілком очевидно, що з особистісних мотивів, на початку чіплявся до дівчини, а потім, не отримавши взаємності, почав ставити перепони їй в роботі. Ці перепони полягали в тому, що ланковій Варці не було надано підводи для перевезення на бурякове поле добрив – вона сама змушена була носити його мішками на плечах; замість обумовлених 15 тонн гною на її поле було вивезено лише третину. Більше того, у час чергової словесної перепалки з ланковою бригадиром разом зі своїм братом побив її.

Дівчина виявилася не злякливою, написала заяву в міліцію. Там швидко взялися за справу й довели її до суду. Братам Динникам дали по два роки в'язниці строго режиму. 16 березня 1936 року за матеріалами цієї справи в газеті «Ударний Труд» з'явилася стаття «Суд пройшов, але справа не закінчена». У ній ішлося про те, що, незважаючи на засудження кривдників, Варці Кичко й далі заважають працювати в колгоспі.

Зацікавився цим сюжетом райком партії і вирішив використати його для подальших пропагандистських цілей, зокрема, для спонукання керівників на місцях

активніше розгортати стахановський рух. Особистісно-інтимний конфлікт між двома молодими людьми у колгоспі ім. Блюхера, за задумом партійних ідеологів, мав перерости, завдяки публікаціям у районній пресі, у площину суспільно-політичну. Шатуру вирішено було показати на весь район як село, яке гальмує поширення починання луганського шахтаря в цілому краї.

У село була послана спеціальна бригада, яка підготувала проект постанови спільного засідання бюро райкому партії і президії райвиконкому «про перешкоджання поширенню стахановського руху». Окремим пунктом постанови з цього питання було рішення про її публікацію в районній газеті. Воно було не лише розгромним для керівників двох шатурських колгоспів, а й повчальним для інших. Ось окремі пункти цієї ухвали:

Голову Шатурської сільської ради Бойченка як неспроможного керувати і забезпечити розгортання стахановського руху в с. Шатурі, за систематичне п'янство і хуліганські вчинки, що межують із порушенням революційної законності і що на ділі в справі розгортання стахановського руху став на антинародний шлях, з голови сільської ради зняти і притягнути до відповідальності. Райкому ЛКСМУ розглянути питання про перебування Бойченка в комсомолі.

Зауважити голові колгоспу ім. Блюхера т. Денисенку за те, що не дав відсічі бригадірові Диннику, який перешкоджав своїми діями розгортанню стахановського руху.

Цією постановою було зобов'язано скликати розширений пленум Шатурської сільради за широкої участі колгоспників, на якому обговорити завдання стахановського руху. Окремо було дане доручення закріпленому за селом уповноваженому Агееву провести в Шатурі бригадні збори колгоспників, на яких обговорити значення стахановського руху, зокрема промову т. Сталіна на нараді стахановців промисловості і транспорту. І ще про один пункт цієї постанови. Від керівництва села районна влада вимагала організувати конкретну допомогу п'ятисотенникам Варці Кічко і Улиті Чорній в їх боротьбі за високий урожай цукрового буряка [19].

Друкування повного викладу цієї постанови в газеті означало, що керівники сільських рад та колгоспів інших сіл району мали взяти її також для неухильного виконання.

Історія з Варкою Кічко мала продовження. Після підтримки на районному рівні й до того не боягузлива Варка настільки осміліла, що правління шатурського колгоспу отримало незабаром гідного опонента. Дівчина, очевидно, не могла простити тамтешньому начальству потурання знуцанням над нею нахабного бригадира, тому стала незабаром активним викривачем усіх колгоспних недоліків зі сторінок районної газети. Притому, на протигагу іншим сількорам, які підписували свої критичні сигнали з місць псевдонімами, Варка Кічко не стала ховати своє авторство за анонімами.

Так, уже в числі за 9 квітня газета публікує її першу критичну замітку з Шатури: «Свині в колгоспі ім. Блюхера знаходяться в неприпустимо поганому стані. Особливо занедбані тут поросята. Хоч харчів для свиней достатньо, проте їх зовсім не бережуть. Був такий випадок. Бригадири послали колгоспників відкрити кагат і вибрати звідти всі буряки для свиней, але самі не прослідкували за цією роботою. Внаслідок цього більше 30 пудів буряка залишилося під землею» [20].

Подвійне враження залишається від цієї публікації. З одного боку, добре, що про таке головотяпство сказано зі сторінки райгазети. А з іншого боку, не можна погодитися з односторонньою критикою автора. Чому серед винних названо лише бригадирів? Чому рядові колгоспники так байдуже ставляться до колективного добра? Допоки вони потребуватимуть наглядців та попихачів?

У цьому ж місяці (22 квітня, молодіжна сторінка райкому комсомолу «Кімовець») Варка Кічко публікує другу скаргу із свого села. Цього разу дісталася керівникам молодіжної організації. Варка пише буквально таке: «Комсомольська робота в Шатурі занепала, комсомольські збори не проводяться, стінгазета не випускається, політнавчання немає. Я кругом зверталася. Але комсорг Свириденко та пропагандист

Ярмоленко нічого не роблять. Я звертаюся з проханням до райкому комсомолу, щоб він допоміг відновити політнавчання, бо нам, комсомольцям, треба вчитися».

Ось таку представницю нового покоління – енергійну і непоступливу комсомолку, стахановку, ланкову Варку Кичко – мала Шатура у 30-х роках минулого століття. На жаль, ні за газетною підшивкою, ні під час розмов із шатурськими старожилками не вдалося простежити подальшу долю цієї юної особистості.

Варто сподіватися, що система не зламала життя Варки Кичко так, як це сталося із головним призвідцем явища стахановського руху – простим робочим Андрієм-Олексієм Стахановим. За підтримки центральної влади кар'єра передового робітника різко підскочила вгору: партія посилає його вчитися до Москви в Промислову академію, направляє на роботу в народний комісаріат вугільної промисловості, поселяє в одному з кращих урядових будинків на набережній ріки Москви. Не усвідомлюючи того, що став усього лиш знаряддям радянської пропаганди, учорашньому малограмотному і малокультурному героєві не вдалося пройти складний тест на славу, високі матеріальні статки, почесні. Несподівано для нього відкривається другий бік слави, за яку став розплачуватися. Постійна пиятика, одруження з малолітньою дівчиною, втрата під час бійки партійного квитка. Колишньому передовому шахтареві все сходило з рук, допоки в Кремлі правив його творець і покровитель. Після розвінчання культу особи Сталіна за вказівкою Хрущова Стаханова як символ однойменного всесоюзного руху повертають на Донбас, поселяють у гуртожитку (сім'я фактично від нього відмовилася, надавши перевагу розкішному столичному помешканню) і знову дають в руки відбійний шахтарський молоток. Помер 1977 року в психіатричній лікарні на 72-му році життя...

Висновки

1. За пропагандистською та організаторською функціями місцевої партійно-радянської преси стояло прагнення правлячої партії засобами друкованого слова сформуванню в українському селі новий тип взаємовідносин, побудований на усуспільненні виробництва, ствердженні комуністичної ідеології, нехтуванні в свідомості селян національного, особистісного, приватного, індивідуального.

2. Серед найпоширеніших засобів для досягнення таких цілей стали: посилення пропагандистських акцій через місцеву пресу; формування активу сількорів із числа місцевих активістів, які за анонімними підписами повідомляли про недоліки господарювання, викривали інакодумців, організовували на селі підтримку партійних заходів ідеологічного характеру;

3. Цілеспрямовані, системні й активні пропагандистські акції місцевої преси, вміло розставлені владою невидимі контролери громадської думки здебільшого із числа анонімних сількорів досягали своїх згубних цілей. Відносини на селі змінилися: люди перестали довіряти одне одному; люди переставали вірити пресі. Село виявилось неспроможним на бунт чи, принаймні, гласний протест. У відповідь на раптові арешти членів громада здебільшого відповідала дружнім мовчанням.

4. Масована політична риторика, якою місцеві газети зловживали, отримувала незабаром зворотній ефект: вона поступово викликала в читачів недовіру, насмішку, роздратування. Народжувалася нова радянська мораль: одна – для офіційного вжитку, в тім числі й зі сторінок радянської преси, інша – для домашнього, у вузькому колі людей, яким можна було ще довіритися, не боятися, що тебе огудять, знеславлять, викриють, а то й засудять.

Місцева преса поступово ставала чинником комунізації та денаціоналізації українського села.

1. Замість роботи – пиячить // Червона Носівщина. – 1932. – 3 квітня.
2. Використовують кредит не по призначенню // Ударний Труд. – 1937. – 12 черв.
3. Поїхало. Від урочистих заходів – до діла // Там само. – 17 лют.
4. Бідний. Більше уваги свинарству // Там само. – 22 верес.
5. Лукава сільрада // Нове Село. – 1928. – 17 черв.

6. Ікс. Гарна пара // Червона Носівщина. – 1932. – 15 лют.
7. Селянин. Про бурдадим // Там само. – 23 лют.
8. Око. Забули про сівбу // Там само. – 9 квіт.
9. В бій за виконання фінплану // Там само. – 1 берез.
10. Зацікавлений. За позику не дбають // Там само. – 15 лип.
11. Колгоспник. Затримує здачу державних грошей // Ударний Труд. – 1938. – 12 серп.
12. Федій. До відома райвідділу зв'язку // Там само. – 1937. – 28 листоп.
13. Знищити троцькістську свору наймитів фашизму // Там само. – 28 січ.
14. Наша відповідь – краще вчитися // Там само. – 8 лют.
15. Допомога від піонерів // Там само. – 20 жовт.
16. Ми – за рідного Сталіна: мітинг у Данині // Там само. – 29 жовт.
17. Виборчого закону не вивчають // Там само. – 21 листоп.
18. Олексій Стаханов // <http://ria.ru/analytics/20100831/270655996.html>
19. Про стахановський рух у Шатурі // Ударний Труд. – 1936. – 20 бер.
20. Кичко В. Управі не цікаво // Там само. – 22 квіт.

Mykola TYMOSHYK, Dr. Phil., professor
LOCAL PRESS AS THE WAY TJ COMMUNISE AND DENATIONALISE A
UKRAINIAN VILLAGE IN A PRE-WAR PERIOD

Key-words: collectivization, collective farms, village councils, communication, denationalization, newspaper campaigns, village newspaper reporters, denunciations, critical publications, repressions

The article gives the analysis of local press activity in terms of its propaganda actions, directed to communization and denationalization of a Ukrainian village. Publications of Nizhyn regional newspaper «New Village» and local newspapers of Chernihiv districts – «Red Nosiivka Region» (Nosiivka) and «Intensified Labour» (Losyniivka) in the period between late 20th and 30th of the XXth century have been used as the basis of the analysis. The problem states that during a long period of Ukrainian Press history studies the approach was that of a Soviet-Russian scheme: preconditions of this or that periodical foundation, editorship, thematic range, design. But such an approach was leaving behind the analysis of reasons why certain publications appeared, peculiarities of editorial policy, influence of publications not only on an average reader but on the social processes as well.

The analysis of newspaper presentations has been made according to such directions of newspaper campaign as: life of a collective farm, local councils' activities, victimization, war in Spain, elections in 1937, Stakhanov movement.

Conclusions focus on the fact that the ruling party tried to create a new type of relations in a village by all means. It included the influence of communist ideology, disregard of national peculiarities, privacy and so on.

The most widely used methods were the increasing influence of propaganda actions via local press, creation of a group of village reporters who anonymously informed party bodies about drawbacks of farming, people whose ideas were different from those officially approved, organized support of ideological actions in villages.

The actions reached their aim: the relations in a village changed; people stopped trusting each other and they didn't believe the press any more. They turned to be unable to revolt and protest. Even arrests of community members were met by silence.

Mass political rhetoric used by press got the opposite effect: it caused mistrust, scoff and annoyance.

A new moral came to life: one for official use, from press as well; another for home use, in a narrow circle of people who could be trusted without fear of being dishonoured and blamed. Local press was gradually becoming the source of communization and denationalization of a Ukrainian village.